

УДК 008

Марія Пірен

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИКО-ВЛАДНА ЕЛІТА І ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Ми оцінюємо себе за тими здібностями до справи, які ми відчуваємо в собі, в той час, як оточуючі оцінюють нас за тими, що ми уже зробили.

Г. Лонгфелло

Стаття присвячена ролі національної самоідентифікації політико-владної еліти на сучасному етапі державотворення в Україні. Розкрито сутність понять «ідентифікація», «національна ідентифікація», показано стан національної самосвідомості, україномовної культури елітної особистості, затребуваність політико-владної еліти служінню нації, її культурі та наголошено на проблеми повернення довіри народу України до політико-владної еліти на сучасному етапі децентралізації суспільства і формування територіальних громад.

Ключові слова: політико-владна еліта, національна самоідентифікація, національна свідомість, патріотизм, національна ідея, мова, мовна культура, територіальна громада.

Пирен М.

СОВРЕМЕННАЯ УКРАИНСКАЯ ПОЛИТИКО-ВЛАСТНАЯ ЭЛИТА И ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНОЙ САМОИДЕНТИФИКАЦИИ

Статья посвящена роли национальной самоидентификации политико-властной элиты на современном этапе создания государства в Украине. Раскрыта сущность понятий «идентификация», «национальная идентификация», показано состояние национального самосознания, украиноязычной культуры элитной личности, затребованность политико-властной элиты служению нации, ее культуре и отмечено проблемы возвращения доверия народа Украины к политико-властной элите на современном этапе децентрализации общества и формирования территориальных общин.

Ключевые слова: политико-властная элита, национальная самоидентификация, национальное сознание, патриотизм, национальная идея, речь, речевая культура, территориальная община.

Piren M.

THE MODERN UKRAINIAN POLITICAL AND POWER ELITE AND THE PROBLEM OF NATIONAL SELF-IDENTIFICATION

The article is devoted to the role of national identity political and power elite at present state in Ukraine. The essence of the concepts of "identification", "national identification" shows the state of national consciousness of Ukrainian cultural elite. Author pays attention to the political and power elite service to the nation, its culture and emphasizes the problem of the return of confidence of the people of Ukraine to political and power elite at the present stage of decentralization of society and forming communities.

Key words: political and ruling elite, national identity, national consciousness, patriotism, national idea, language, language culture, local community.

Постановка проблеми. Чим динамічнішим та непередбачуваним у своєму розвитку є суспільство, тим більшою мірою еліта держави відповідальна за пошук шляхів демократичного, соціально-політичного розвитку суспільства та гідного самопочуття народу в державі. Еліта визначає певний внутрішній та зовнішній курс влади, рекрутує із своїх лав компетентних представників в усі владні, керівні, управлінські та освітянські структури, здійснює контроль за їх професійною компетентністю та діяльністю в суспільних інститутах.

Аналіз останніх джерел із зазначеної проблеми. Проблема культурної та національної ідентифікації на сучасному етапі є надзвичайно актуальною для України, виходячи із державотворчих процесів. Саме тому ціла низка науковців різного профілю її досліджує, серед яких важливо виділити роботи: В. Андрущенко, М. Боришевського, В. Карлової, П. Кралюка, Ю. Римаренко, І. Кресиної, О. Гриніва, В. Крисаченко, Л. Шкляра, В. Євтуха, В. Тращинського та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед безлічі проблем, що потребують осмислення науковцями та практиками в сучасній Україні, є процеси державотворення та проблема перезавантаження мислення політико-владної еліти й формування в неї державницької психології, громадянської позиції, що запотребовано демократизацією суспільства та формуванням й утвердженням культурної та національної

ідентичності. Ідентичність надихає народ та її політико-владну еліту на творчість, дієвість і відповідальність за свою професійну компетентність, за долю держави взагалі.

Слід зазначити, що термін «ідентичність» (англ. identity – тотожність, справжність, самобутність) почали широко вживати в академічній лексиці у ХХ ст. і він набув статусу одного з провідних у соціально-політичних науках.

У контексті розгляду культурної ідентичності, то проблему «національна ідентифікація», «самоідентифікація» на особистісному рівні та еліти розуміють як центральну складову самосвідомості з фіксацією свого становища в системі суспільно-політичних та культурних відносин нації. Важливо осмислити та виділити те, що самоідентифікація в етнічному чи національному контексті визначає усвідомлення особистістю своєї відповідальності за світосприйняття, ментальність, свою спільність з етнічною чи національною спільнотою до яких вона себе відносить. Цей процес не є простим, бо вміння усвідомити себе та бути переконаним у тому, щоб бути носієм специфічних особливостей, які притаманні саме цьому етносу, цій нації, які виділяють їх серед інших представників.

Процес національної ідентифікації містить у собі такі складові:

- існування національного утворення;
- знання індивідом чи групою людей про існування такого утворення та його характеристик, що проявляються в культурі, мові, традиціях, психологічних особливостях та державницькій позиції;
- поняття «ідентифікація» означає ототожнення себе з нацією, етносом, суспільством.

Якщо йдеться про сучасну політико-владну еліту України, то вона здебільшого не має високого рівня національної свідомості та ідентичності; характеризується переважно невизначеністю національно специфічних рис щодо національної належності, її неактуальністю, для них байдужим ставленням до національних феноменів, таких, як культура, мова, релігія, взагалі, національної належності. Трапляються в середовищі політико-владної еліти варіанти відчуження від власної національної спільності та пошук стійкої соціально-психологічної ніші за будь-якою ознакою, але не культурною чи національною ідентифікацією. Прикладом такої «еліти» є багато представників опозиційного блоку, які вели себе до певної міри, як маргінали «без роду, без племені». Такими є теж окремі представники інших блоків, які є депутатами сучасного українського парламенту та олігархічних груп.

Україна – поліетнічна держава, де проживають представники більше 130 національностей, однак основна складова політико-владної еліти за національною належністю пов'язана з українським етносом, який складає 78,8% українців (за переписом 2001 року). Хоча багато представників етнічних груп в Україні, що не є українцями, проте ідентифікують себе з українською політичною нацією, маючи українське громадянство, ідентифікують себе з українським суспільством. У світі немає жодної одноетнічної, однонаціональної держави чи регіону. Світ розмаїтий як у природо-кліматичному, територіальному, соціально-політичному, так і в етнонаціональному виді, в цьому проявляється в людей цікавість та інтерес пізнавати світ. Саме в пізнанні та творчості закладено сенс життя Господом, де політико-владна еліта має покликання бути взірцем мудрості в реалізації творчого пошуку для самореалізації кожною особистістю себе в суспільстві у процесі життя.

Виходячи із державотворчих інтересів та функціональної ролі політико-владної еліти України, враховуючи сучасний стан (роз'єднаність суспільства, «гібридна війна», кризовість в економічній сфері), стан національної ідентифікації еліти, рівень її свідомості та самосвідомості має бути гідним наслідування молодим поколінням із метою нового мислення та творчого інтересу до реформ і змін у суспільстві. «На жаль, підготовлені й освічені люди сьогодні не дуже потрібні владі. Їй потрібні вірні, перевірені й «свої», а підготовка чи моральні якості не дуже мають значення», – так висловився Михайло Поживанов, колишній міський голова Маріуполя, народний депутат 2, 4, 5, 6 скликань в інтерв'ю газеті «День» [5, с. 5]. Виникає проблемне питання: «Чи думає політико-владна еліта сьогодні про національну та культурну ідентифікацію, національні ідеали?». Звичайно, що, не так, як потребує сучасне українське державотворення! У цьому контексті досить відповідальною думкою є позиція Міністра освіти і науки Л. М. Гриневич, яка, коментуючи концепцію Нової української школи, звернула увагу на те, що «освітні системи інших країн мають сильну національну ідентичність, що постають з історичного та суспільного контекстів, культурних традицій та менталітету країни» [14, с. 19]. Саме тому, щоб сформувати в майбутньому фахівців та її політико-владну еліту, школа повинна формувати світоглядні засади національної ідентифікації особистості.

Суттєву роль у національній ідентифікації політико-владної еліти повинні відігравати національні ідеали, що проявляються в культурі та мають слугувати для неї узагальненими ціннісними орієнтирами у процесі самовдосконалення та творчої діяльності в державних інститутах.

Складні суспільно-політичні процеси в сучасній Україні свідчать про глибоке осмислення проблеми національної культури, як граничної основи буття української спільноти, ідентичності та єдності української нації, її самоствердження серед інших спільнот та культур світу.

Важливе місце в системі національної ідентифікації належить національній мовній культурі політико-владної еліти. Мова – душа народу, джерело його історичних надбань.

Глибокий психологічний аналіз мови, як однієї з характеристик соціально-психологічної сутності нації, здійснив О. Потебня. Він ґрунтовно довів, що жоден народ не відмовляється від своєї мови, оскільки така

відмова загрожує йому втратою основної суті та форми власної свідомості, починає панувати «мерзенність спустошення» [3, с. 422].

Постійний перерозподіл території України між її «добрими» сусідами, тривала відсутність своїх суспільно-політичних інституцій, національних, культурних і громадських закладів, нехтування збоку панівних класів і колоніальної влади культурою та історичною пам'яттю українського народу сформували такі риси психології українця, як відчуття меншовартості, індивідуалізм тощо. Саме ці фактори перешкоджали і продовжують сьогодні перешкоджати національному самовизначенню українства, формуванню національної самосвідомості.

Хіба це державницька психологія, коли депутати дозволяють собі на «112 телеканалі» висловлюватися, що мовна культура не має значення для державотворчих змін. Ціла низка депутатів взагалі не користується державною українською мовою. Представники політико-владної еліти не усвідомлюють конституційну вимогу, що мають знати державну мову, своїм прикладом культивувати її та ще й вивчати мови інших народів, щоб ефективно спілкуватися з урядовцями інших країн та проявляти толерантність до їх культури, мови, тим самим професійно налагоджувати ділові контакти для взаємодії та підтримки, щоб долати негативні виклики, якими переповнене сучасне українське суспільство.

Зразком для наслідування щодо культурної та національної ідентифікації є чимало прикладів із життєтворчості видатних особистостей, які заслуговують бути сьогодні ідеалами державотворчих змін в Україні. Згадаймо такі величні постаті, як Володимир Великий, Іван Мазепа, Данило Галицький, Михайло Грушевський, герої Крут, УПА, герої боротьби з фашистами та ін.

Щоб успішно здійснити складну, історичну місію державотворення в Україні, сучасна політико-владна еліта, повинна бути не лише переконана у правильності взятого курсу на європейський вибір, а й розробити ефективну стратегію, мати глибокі знання у сфері культури та національних проблем, мати достатню кількість інформації, досконало оперувати цими знаннями, доказуючи, що тільки громадяни-патріоти, національно свідомі, духовно багаті елітні особистості України при підтримці громадян країни зможуть реалізувати програмну стратегію державотворчих змін демократичного характеру. Переважна більшість громадян спільно з політико-владною елітою мусять глибоко осмислити, збагнути й усвідомити таку «думку», про яку ще у свій час писав В. Липинський, що «Україну нам ніхто не побудує, якщо ми самі це не зробимо». Ось тут і проявиться наша національна ідентифікація та національна свідомість державницького характеру, відповідальність перед Господом, що дав нам життя, землю, державу.

Доленосним феноменом у контексті національної ідентифікації сучасної політико-владної еліти є роль еліти в утвердженні політики соборності, об'єднання споконвічних українських земель, об'єднання громадян України у складі єдиної української політичної нації. Нині розуміння цієї тези відчувається не всіма представниками політико-владної еліти. Про це засвідчують факти – анексія Криму, «гібридна війна» на Сході України та часта демагогія окремих депутатів, політологів, аналітиків щодо реалізації демократичних реформ, відповідальність за корупційні дії, компромати один на одного на телеканалах, інших засобах масової інформації окремими депутатами, аналітиками, замість консолідації, пропозицій до змін та самооцінок на кшталт того, «що я зробив доброго для єдності та змін». Саме не згуртованість та безвідповідальність еліт України привела до втрати довіри народу щодо владної еліти та до розбалансованості як серед елітних кіл, так і в суспільстві.

Якщо проаналізувати думку громадян України щодо питання: «Які соціальні групи відіграють значну роль у житті українського суспільства?». Картина не зовсім позитивна. Так, згідно з дослідженнями Інституту соціології АН України вже у 2012 р. щодо провідної ролі в суспільстві була така картина:

- «лідери політичних партій» – 32,4%;
- «підприємці, бізнесмени» – 31,4%;
- «службовці державного апарату» (чиновники) – 28,4%;
- «інтелігенція» – 12,1%;
- «мафія», «злочинний світ» – 38,6% [15, с. 536].

Дані 2016 року щодо заробітку та статків депутатів і високопосадовців дали ще більше негативу щодо корупції в колі політико-владної еліти. Саме тому не має єдності в суспільстві та довіри до владної еліти.

Усвідомлення необхідності єднання нації та соборності, як єдиного порятунку української державності приходиться до нашого народу в періоди – великих потрясінь, які загрожували та загрожують фізичному існуванню нації: голодомор, Чорнобильська катастрофа, стихійні лиха і тепер – «гібридна війна». У цьому випадку важливе місце відводиться такому феномену, як національна ідея, бо стрижневою основою національної ідентифікації є національна ідея. Вона повинна вмійшувати в собі всі складові національно специфічного та особливого. Національна ідея – це суспільний проект загальнонаціонального масштабу [6; 12]. Національна ідея – це духовна першооснова, соціально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, етносів, релігійних конфесій, партій, рухів. Це і є проектом, який формує для державотворення «вибрана верства». А чи вона сьогодні це оцінює? Ні! Розмова ведеться, а справ немає.

Росіяни, ще в 1995 році сформували концепцію «Современная Русская Идея и Государство» [14]. Першим кроком осягнення власного національного характеру та свого історичного буття для українства має бути відрізнення від так званої «російської ідеї».

У свій час особливу увагу щодо формування концепції української національної ідеї приділяли: М. Максимович, М. Драгоманов, Д. Донцов, С. Подолинський, М. Костомаров, П. Куліш, В. Антонович, І. Франко, Т. Шевченко, М. Міхновський, В. Липинський та ін. Географія їхньої діяльності засвідчує про соборницький характер національної ідеї. На сучасному етапі проблеми запотребованості національної ідеї знайшли своє осмислення у працях Ю. Канигіна, М. Косіва, М. Гориня, М. Лук'яненко, І. Кураса, Ю. Римаренка та ін. Після Революції Гідності все наче зупинилося, одна «розруха». Про що ми прозвітуємо перед героями Небесної сотні? Проблема для самооцінок кожного із нас залежить від того, наскільки ми самоідентифіковані з українською політичною нацією, культурою та державою.

Варто погодитись із більшістю науковців, які зазначають, що в національній ідеї концентруються відповіді на низку питань національної ідентифікації, національної специфіки та державотворчого характеру. Це продукт історичного розвитку, а тому сучасна політико-владна еліта повинна докладати багато інтелектуальних зусиль, щоб дати практично-професійну відповідь на проблемні питання національних особливостей державотворення. Наприклад, зробивши європейський вибір, ми повинні не все моделювати, що пройшли європейські держави, бо втрачається самостійність наша, українська специфіка. Простий народ завжди сильніший і витриваліший за більшість тих, хто себе вважає політико-владною елітою, він зберігає національні традиції, ментальність тощо. Наприклад, 700 років бездержавності, і при тому збереження мови, традицій, це хіба не є українство, національна особливість, ментальність? Виникає запитання: «Де наше «Я», наш інтелект, наші інновації?». Народ захистив, що зміг. Відповідь за національне сьогодні матиме місце тоді, коли «сучасні елітні керманічі» будуть професійними та відповідальними, коли будуть слугами ідей, які ведуть до змін, а не коштів у «власні кишені».

Поки що українська політико-владна еліта своєю більшістю працює на власні інтереси, а не на державотворення. Український народ прагне бачити в обличчі політиків та керівників державних інститутів професійно-компетентних фахівців, які працюють на прогресивні зміни, а не на зубожіння нації. Чому представники інших країн керують нами? Наші достойні люди з гарним інтелектом залишають країну... Чому на освіту і науку виділяють такі мізерні кошти? Це є наше національне, недооцінювання, недооцінювання.

Сьогодні національна ідея покликана консолідувати українську політичну націю не як єдина надпартійна ідеологія і не шляхом державного примусу, а як спільна платформа всіх політичних, громадянських, культурних сил, що визнають основні конституційні засади нашого національного буття. «Національна ідея – зауважує Л. Лук'яненко – це своєрідне утвердження нації у всіх проявах її етнічної спільності» [9, с. 54].

У структурі національної ідеї важливе місце належить національному почуттю. Національне почуття походить від національної самосвідомості, почуття стійкої прив'язаності до своєї нації, традицій, культури, побуту, національних, духовних цінностей, мови. Усьому цьому слід навчати майбутніх фахівців у ВНЗ. Політичні партії, відділи освіти, територіальні громади мають фахово продумати форми і методи просвітницької роботи в суспільстві з метою культурної та національної ідентифікації, без такої роботи ми довго будемо блукати, чекаючи «подачок» від інших країн. Засоби масової інформації зобов'язанні долучитися до згуртованості нації, щоб змінити психологію меншовагості в сучасному українському суспільстві на психологію державного народу. Майбутнє української культури, української нації має реалізуватися нашою працею, єдністю, духовністю, відповідальністю та мудрістю керівництва політико-владної еліти. Історія і Господь дали народові України шанс побудувати вірцеву державу. Потрібно єднатися, працювати, обирати до влади професіоналів і патріотів.

Література:

1. Андрущенко В. П. Світанок Європи : Проблеми формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / Віктор Андрущенко. – 3-е вид. – К. : Знання України, 2015. – 1999 с.
2. Бердяев Н. А. Судьба России. Опыты по психологии войны и национальности. – М., 1990. – 250 с.
3. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості [монографія] / М. Й. Боришевський. – Суми : Видавничий будинок «Еллада», 2012. – 608 с.
4. Гринів О. Збуджена Україна : самоствердження нації після контузії населення. Непрезентійні нотатки. – Львів : «Тріада Плюс», 2004. – 436 с.
5. Капсамун І. Про хронічні хвороби України / І. Капсамун, В. Торба // День, 10-11 лютого 2017. – С. 4–5.
6. Карлова В. В. Державотворчий потенціал самосвідомості : монографія / В. В. Карлова. – К. : НАДУ, 2012. – 396 с.
7. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітичний аналіз) : [монографія]. – К. : Вища шк., 1998. – 392 с.
8. Крисаченко В. С. Українська політична нація : генеза, стан, перспективи / В. С. Крисаченко, М. П. Степикова, О. С. Власюк та ін. ; за ред. В. С. Крисаченка. – К. : НІСД, 2003. – 632 с.

9. Лук'яненко Л. Національна ідея і національна воля / Л. Лук'яненко. – К. : МАУП, 2003. – 296 с.
10. Пірен М. І. Елітологія : підручник / М. І. Пірен. – К. : «Талком», 2014. – 312 с.
11. Пірен М. І. Європейські цінності – детермінанта змін в сучасній Україні : навчальний посібник / М. І. Пірен. – Чернівці : Друк Арт, 2016. – 256 с.
12. Пірен М. І. Політико-управлінська елита України : соціо-психологічний аналіз : монографія / М. І. Пірен – Чернівці : Чернівецький національний ун-т, 2013. – 423 с.
13. Пірен М. І. Національна свідомість і громадянська позиція особистості в сучасному українському суспільстві / М. І. Пірен // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – 2005. – № 1. – С. 5–23.
14. Прокопенко М. Школа має формувати цілісний світогляд / М. Прокопенко // День, 27–28 січня, 2017. – С. 18–19.
15. Сила м'якого знака, або Повернення Руської правди / за ред. Л. Івшиної. – К. : Українська прес-група, 2011. – 800 с.
16. Современная Русская Идея и Государство. – М. : Обозреватель, 1995. – 181 с.
17. Сушко Р. Хроніка нищення української мови від доби Романових – до сьогодні / Р. Сушко, М. Левицький ; вид. третє, доп. і випр. – К. : Вид-во МПП «Таля», 2012. – 71 с.
18. Українська еміграція: від минувшини до сьогодні: Навчальний посібник // Б. Д. Лановик, М. В. Траф'як та ін. / за ред. професора Б. Д. Лановика. – Тернопіль : «Чарівниця», 1999. – 512 с.
19. Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д. е. н. В. Ворони, д. с. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – 660 с.
20. Феномен української культури : методологічні засади осмислення. – К. : Фенікс, 1996. – 476 с.